

HOMÍLIA MONS. VILIAMA JUDÁKA PREDNESENÁ NA PÚTI PRI PRÍLEŽITOSTI SLÁVNOSTI SV. CYRILA A METODA DŇA 5. JÚLA 2020 V NITRE A JEJ PRÍNOS K ROZVOJU CYRILLO-METODSKEJ TRADÍCIE

Homily of Monsignor Viliam Judák for Sts. Cyril and Methodius Pilgrimage
Spoken on 5 July 2020 in Nitra and Its Contribution to the Development
of Cyrillo-Methodian Tradition

Lubomír Hlad

DOI: 10.17846/CL.2021.14.2.176-190

Abstrakt: HLAD, Lubomír. *Homily of Monsignor Viliam Judák for Sts. Cyril and Methodius Pilgrimage Spoken on 5 July 2020 in Nitra and Its Contribution to the Development of Cyrillo-Methodian Tradition.* The aim of the study is to analyse the text of the homily spoken by the bishop of Nitra, Monsignor Viliam Judák, at Sts. Cyril and Methodius pilgrimage on 5 July 2020 in Nitra, and to identify the elements which directly follow the line of Cyrillo-Methodian preaching tradition in its form and content. The preaching tradition of the saints is based on two aspects: the act of preaching *per se* (*traditio activa*) and the content of preaching (*traditio passiva*). The detailed exploration of the bishop's homily is grounded in the clearly defined "Cyrillo-Methodian" criteria which preaching should have according to the contemporary documents of the Magisterium. The first part of the study presents the analysis of the relevant part of Pope Francis' exhortation *Evangelii gaudium* (2013) which relates to the homily, as well as the analysis of the written work by Sts. Cyril and Methodius which can be considered both in the narrow and wider sense as the Cyrillo-Methodian legacy of preaching. The analysis shows that most criteria used in contemporary preaching of new evangelization are present in the work of the Slavic missionaries especially as structural features: relatedness to liturgy, comprehensibility and clarity, expressiveness, rootedness in the culture of recipients and in Biblical culture, kerygmatic trinitarianism and focus on salvation in Christ. In the second part of the study, the application of the specified criteria on the homily of Monsignor Judák from 5 July 2020 confirms that the homily is in terms of its formal features characterized by Cyrillo-Methodian comprehensibility, and in the features of the content it is characterized by Cyrillo-Methodian advocacy of moral principles, and above all by existential rootedness of Christians in the New Testament, especially in its moral doctrine which promotes an active and responsible attitude of believers and supports the common good of the nation, in its temporal as well as in the eternal dimension.

Keywords: *tradition, Cyrillo-Methodian, homily, form, content, Magisterium, word, images, native culture, listening, moral principles*

Úvod

Výskum cyrilo-metodskej tradície sa v závislosti od prístupov, ktoré sú vlastne jednotlivým vedným disciplinám, vo všeobecnosti zameriava na jej dejinne uchopiteľné a zmapovateľné prejavy, ako sú jazyk, cirkevno-liturgické pamiatky, architektúra, umenie či ľudová zbožnosť. Ide o rôznorodé vyjadrenia národného dedičstva prítomného v kolektívnom povedomí, ktorých manifestácie sú podmienené súčinnosťou rozličných vonkajších faktorov spoločenského aj duchovného charakteru (porov. Botek 2020, 213). Pohľadu teologickému je umožnené – čítajúc a interpretujúc vyjadrenia tradície v jej horizontálnej (časovej) dimenzii – dotýkať sa aj dimenzie vertikálnej (nadčasovej, naddejinnej), ktorá je natrvalo ukrytá v tajomstve trojičného bytia, spoločenstva svätých a operatívne sa zjavuje v dejinnom „teraz“ prostredníctvom kultu svätých (porov. KKC 957). Ide tu o poklad zásluh jednotlivých svätých, ktoré – získané „na zemi skrze jediného prostredníka medzi Bohom a ľuďmi, Krista Ježiša“ (KKC 956) – predkladajú v postoji orodovania Otcovi, aby tak „upevňovali Cirkev vo svätosti“ a „pomáhali našej slabosti“ (KKC 956). Liturgicko-teologické označenie „slovanskí vierozvestovia“ (Rímsky misál 2001, 712) alebo titul „apoštoli Slovanov“ (*Slavorum Apostoli*) (Ján Pavol II. 1985), priznaný svätým spolupatrónom Európy Cyrilovi a Metodovi,¹ dáva termínu „zásluha“ (účinne vyžarujúceho aj do prítomnosti Cirkvi²) konkrétny obsah. Je ním evanjelizačné ohlasovanie – kázanie patriace do samého srdca cyrilo-metodskej tradície (Kocev et al 2017, 92).

Keďže termín *tradícia* v teologickom význame označuje dve skutočnosti – akt odovzdávania a zároveň odovzdávaný obsah³ – (porov. Dei Verbum 1965, č. 8), tak aj cirkevné kázanie rozvíja cyrilo-metodskú tradíciu dvojakým spôsobom: 1. samotnou praxou kázania, t. j. riadnou formou aktívneho odovzdávania Božieho zjavenia, v intenciách kazateľskej formy svätých slovanských vierozvestov; 2. kázaním špecificky cyrilo-metodských doktrínálnych obsahov, tvoriacich poklad cirkevne „kanonizovaných“ interpretačných tradícií Božieho zjavenia a zrkadliacich jedinú Tradíciu; sú zachované v ich kazateľskej spisbe, formálne aj obsahovo nie nepodobnej tvorbe cirkevných otcov⁴ (porov. CEC 1989, č. 45 d) ako jedinečných svedkov Tradície (porov. CEC 1989, č. 18).

¹ Za spolupatrónov Európy boli sv. Cyril a Metod vyhlásení 31. decembra 1980 apoštolským listom Jána Pavla II. *Egregiae virtutis* (Ján Pavol II. 1980).

² O mnohorakých zásluhách sv. Cyrila, medzi ktorými vyniká jeho učenie (kázanie) o dokonalej pravde, sa vyjadril pápež Pavol VI.: „Životné dielo svätého Cyrila je bohaté na zásluhy a vyplývajú z neho príklady a poučenia platné i dnes“ (Pavol VI., Homília 1963; Judák – Liba 2012, 84).

³ Fundamentálny teológ Pavol Linet pri objasňovaní pojmu *tradícia* v jeho dvoch aspektoch uvádza: „Ako vyplýva z etymológie (*traditio, paradosis, massoreth*), je dôležité chápať tradíciu [...] v jej dynamickej povahe ako proces komunikácie. Výraz *tradícia* naznačuje odovzdanie niečoho niekomu. Tradícia je [...] proces prenosu celého Zjavenia, celého Kristovho ohlasovania. [...] Nemožno [však] hovoriť o tradícii ako procese bez jej obsahu, teda bez toho, čo je tradíciou odovzdávané. Všeobecne je tradícia z hľadiska obsahu nazývaná pasívna tradícia (*traditio passiva*). Vďaka tomuto určeniu je možné jednoznačne odlíšiť obsah tradície od formálneho úkonu odovzdávania, aktívnej tradície (*traditio activa*)“ (Linet 2005, 20-21).

⁴ Podobnosť medzi spisbou cirkevných otcov a slovanských vierozvestov je daná časovou blízkosťou ich života s patristickým obdobím..., datovaným na východe do roku 750. Prvky, ktoré robia z písomného dedičstva cirkevných otcov jedinečných svedkov Tradície, sú prítomné aj v diele sv. Cyrila a Metoda: „Diela cirkevných otcov sú striktné pastorálne. Ich spisy sú buď katechézy, homílie, vyvracania (konfutácie) heréz, alebo odpovede, konzultácie, duchovné povzbudenie či manuály na poučenie veriacich. Na základe toho možno vidieť, ako boli cirkevní otcovia vtiahnutí do pastoračných problémov svojich čias [...], usilujúc sa v prvom rade o uchovanie jednoty Božieho ľudu vo viere, božskom kulte, morálke a disciplíne“ (Congregazione per l'educazionecattolica 1989, č. 45d).

Na uvedené dve dimenzie cyrilo-metodskej kazateľskej tradície – kázanie ako akt ohlasovania v intenciách cyrilo-metodskej formy kázania a kázanie ako komunikácia obsahov cyrilo-metodskej doktrínálnej tradície – teraz nazrieme oddelene.

I. Analýza formálnej a obsahovej stránky cyrilo-metodského kázania

Každý pokus o metodologicko-štrukturálnu analýzu kazateľského diela sv. Cyrila a Metoda naráža na istú fragmentárnosť. O homílii vo vlastnom zmysle slova je pravdepodobne možné hovoriť iba v súvislosti s dielami *Napomenutie k vládarom* (porov. Habovštiaková – Krošláková 1993, 100) a *Napomenutie k pokániu*⁵ (porov. Habovštiaková – Krošláková 1993, 104), ktoré historici pripisujú sv. Metodovi. Napriek skutočnosti, že podstatná časť kazateľskej tvorby veľkomoravskej misie sa nezachovala, jej formálne aj obsahové prvky sa dajú odvodiť zo širšieho celku zachovaného evanjelizačného svedectva (katechéz, napomenutí, apológií, biografí) – homília je totiž jeho špecifickou (liturgickou)realizačnou formou (porov. pápež František 2013, č. 137). Anticipujúc výsledky výskumu, možno skonštatovať, že ťažiskovým termínom definujúcim cyrilo-metodské evanjelizačné ohlasovanie po formálnej stránke je *zrozumiteľnosť* – základný predpoklad tzv. inkulturácie evanjelia⁶.

Zrozumiteľnosť cyrilo-metodskej evanjelizačnej misie je primárne spätá s hlavným médiom každej spásnej komunikácie, ktorým je jazyk (jeho alfabetizácia – porov. Ján Pavol II. 1985, č. 21), a potom s rozsiahlou prekladateľskou prácou do staroslovienčiny⁷ v zmysle slov sv. Konštantína Cyrila z básnickej skladby *Proglas*: „Chcem radšej iba päťsto slov povedať, [...] aby aj bratia všetko porozumeli, než nezrozumiteľných slov rieciť tisíce“ (Konštantín Filozof 2004, 29). V širšom zmysle je zrozumiteľnosť ohlasovania spätá s „umením prekladu“ do kultúrneho kontextu poslucháča⁸, čiže do „materinskej kultúry“, resp. „materinského nárečia“, ktoré dokáže srdce poslucháča „lepšie pripravené počúvať“ (pápež František 2013, č. 139). Tento typ vnútornej zrozumiteľnosti ohlasovaného Slova, o ktorom hovorí *Proglas* („hladné ľudské duše nakrími [...], um aj srdce posilní [...], Boha poznávať pripraví“ – Konštantín Filozof 2004, 17-19), predpokladá – v zmysle slov pápeža Františka o inkulturovanej kázni (porov. pápež František 2013, č. 143) – na formálnej úrovni dialogickosť, obraznosť, naratívnosť i krásu vyžarujúcu z pravdy a na úrovni

⁵ Na označenie spisu pripisovaného sv. Metodovi (hoci jestvujú viaceré argumenty pre jeho pripísanie sv. Konštantínovi Cyrilovi) sa používa aj označenie „kázňová úvaha“.

⁶ Podľa pápeža Benedikta XVI. predstavujú sv. Cyril a Metod klasický príklad toho, čo sa v súčasnosti označuje slovom „inkulturácia“. Jej predpokladom je zrozumiteľnosť: „Každý národ musí zakotviť do svojej kultúry zjavené poslanstvo a vyjadrovať jeho spásnu pravdu vlastným jazykom. To predpokladá veľmi náročnú úlohu prekladu, pretože si to vyžaduje voľbu adekvátnych termínov bez toho, aby došlo k znehodnoteniu bohatstva zjaveného Slova“ (Benedikt XVI. 2009).

⁷ Prekladové dielo tvorí podstatnú časť činnosti sv. Cyrila a Metoda. Ide o preklady krstného sľubu, vyznania viery nicejsko-carohradskej redakcie, spovednej formuly, modlitby Otčenáš, spovedných modlitieb, evanjelií, Apoštola (novozákonné texty okrem štyroch evanjelií), vybraných častí Starého zákona pre bohoslužobné potreby, žaltára, liturgických kníh, Epifaniovej homílie, právnej literatúry (civilný zákonník, cirkevné ustanovenia), ustanovení svätých otcov (porov. Habovštiaková – Krošláková 1993, 49-76).

⁸ Túto prácu vystihujú slová Jána Pavla II.: „Aby dobre preložili evanjeliové pravdy do novej reči, museli sa najprv postarať o to, aby dobre poznali vnútorný svet tých, ktorým chceli hlásať Božie slovo dôverne známymi obrazmi a pojmami. [...] Išlo o novú metódu katechézy. [...] Veľkodušná voľba stotožniť sa s ich životom a tradíciou [...] vytvára z Cyrila a Metoda opravdivé vzory pre všetkých misionárov [...], aby zaznievalo jediné Božie slovo a bolo všetkým zrozumiteľné podľa výrazových prostriedkov rozličných kultúr a civilizácií“ (Ján Pavol II. 1985, č. 10-11). Porovnaj tiež Tkáčová et al. 2021, 200-203.

osobnostnej dispozície kazateľa materinskosť⁹ (porov. pápež František 2013, č. 139-143), ako aj ďalšie nevyhnutné duchovné kvality, ukotvené v príklade sv. Cyrila a Metoda, poskytujúce kazateľovi nástroje na pochopenie Božieho slova a jeho evanjelizačne účinnú interpretáciu a komunikáciu: odvahu, modlitbu a pokoru. Ide o trojicu explicitne vyjadrených cyrilo-metodských kazateľských vlastností, umožňujúcich účinne ohlasovať obsahy kerigmaticko-mystagogického charakteru, ktoré neunikli pozornosti pápeža Františka v homílii zo 14. februára 2017:

„Poslaný, ktorý ohlasuje Božie slovo, má tri vlastnosti: je mužom odvahy, modlitby a je pokorný. Príkladmi sú sv. Cyril a Metod. [...] Títo výborní ohlasovatelia sa naštepili na tradíciu, ktorá čerpá od prvých kresťanov. [...] Misionár Božieho slova musí predovšetkým vlastniť úprimnosť, silu a odvahu, aby dokázal preniknúť do hĺbky. [...] Ak mu chýba odvaha, môže ohlasovať niečo zaujímavé, morálne či isté filantropické dobro, ale nie je to Božie slovo. Jedine Božie slovo ohlasované s touto úprimnosťou a odvahou je schopné formovať Boží ľud. Odvaha musí byť sprevádzaná modlitbou. [...] Bez modlitby môžeš urobiť peknú konferenciu alebo dať dobré poučenie. No nie je to Božie slovo. Len zo srdca, ktoré sa modlí, môže vychádzať Božie slovo. Je to modlitba, aby Pán sprevádzal rozsievanie Slova, aby Pán pokropil semeno, aby vyklíčilo Slovo. [...] Keď sa kazateľ považuje za príliš inteligentného, keď sa zodpovedný za Božie slovo chce robiť múdrom [...], skončí zle. Je zaiste pravda, že skončíme zle, ak nesieme Božie slovo sebedome, a nie ako baránok, ktorého chráni sám Pán. Tieto tri črty teda majú charakterizovať toho, kto ohlasuje Božie Slovo. Sú to črty vlastné sv. Cyrilovi a Metodovi [...]: boli to muži odvážni, muži modlitby a pokorní.“

a) Formálna zložka cyrilo-metodského kázania na pozadí súčasného Magistéria

Ježišova evanjelizačná výzva „chodte do celého sveta a hlásajte evanjelium všetkému stvoreniu“ (Mk 16,15), ktorej z hľadiska ontologického i chronologického patrí primát pred každou inou dejinne formulovanou výzvou k misii, nachádza podľa svedectiev Magistéria v evanjelizačnom a kazateľskom diele sv. Cyrila a Metoda univerzálnu konkretizáciu, inšpiráciu a usmernenie (porov. Benedikt XVI. 2009). Preto nie je metodologicky nesprávne v oživenom záujme teológie i Magistéria o kázanie (*ars praedicandi*) vidieť zreteľnú cyrilo-metodskú stopu a inšpiráciu. Teologicko-pastorálne uchopenie homílie aktuálnym Magistériom – implikujúcim jej formálny aj obsahový aspekt, vnútorne prepojený s osobou kazateľa a jeho intelektuálno-duchovno udisponovanosťou – sa preto dá kontemplanovať v jedinečnej cyrilo-metodskej realizácii misijného príkazu Krista, obsiahnutej v hlásaní a katechéze, ktoré vykonávali slovanskí apoštoli. Boli v „súlade s večnými pravdami a zároveň prispôbené konkrétnej historickej situácii“ tak, aby si slovanské národy mohli uvedomiť „svoje povolanie mať účasť na večnom zámere Najsvätejšej Trojice vo večnom pláne spásy sveta“ (Ján Pavol II. 1985, č. 20). Kazateľská aktivita vierozvestov nepredstavovala iba partikulárnu dejinnú epizódu, ale stala sa charizmaticky vykonávaným misijným dielom, spočívajúcim vo vytvorení „foriem a štýlov inkarnovania evanjelia do kultúrnej a sociálnej tkaniny, ako aj do mysle európskych národov“. Magistériom Jána Pavla II. je označená za „míľový krok a existenciálny referenčný bod dejinného procesu evanjelizácie Európy, [...] inšpiratívny vzor pre nás, pretože dielo evanjelizácie v špecifickej situácii, v ktorej sa Európa

⁹ Odkaz na magisteriálny dokument pápeža Františka *Evangelii gaudium* (2013) má v cyrilo-metodskom kontexte svoju vnútornú logiku. Pápežovo chápanie inkulturovanej kázne, ktorá je podobne ako „rozhovor matky“ nástrojom Slova, a teda prameňom živej vody, výchovy, odvahy, povzbudenia, sily a entuziazmu (č. 139), je možné právom považovať za echo cyrilo-metodského dedičstva vyjadreného v Konštantínovom *Proglase*. Práve v ňom bolo ohlasovanie prirovnané k materinskému sýteniu duší detí Slovom (Logosom) s cieľom posilniť um aj srdce a dosiahnuť poznanie Boha (porov. Konštantín Filozof 2004, 17-19).

nachádza, je povolané navrhnuť novú kreatívnu syntézu medzi evanjeliom a životom“ (Ján Pavol II. 11. 10. 1985; Pontificio consiglio per la promozione della nuova evangelizzazione 2012, č. 214).

Cyrilo-metodská misia v tomto ohľade predstavuje takú realizačnú formu postpaschálnej misijnej výzvy hlásať evanjelium, akej v duchu dokumentov Cirkvi prináleží prívlastok exemplárna či paradigmatická (Maturkanič et al, 2021, 52-54). Synoptická lektúra II. časti exhortácie *Evangelii gaudium* (2013) a cyrilo-metodského písomného dedičstva potvrdzuje tézu o trvalej inšpiratívnosti, resp. paradigmatickej exemplárnosti cyrilo-metodského odkazu pre súčasné ohlasovanie evanjelia v kontexte novej evanjelizácie a pastorálnej konverzie (porov. Kongregácia pre klérus 2020), keďže medzi cirkevnými dokumentmi evanjelizačného zamerania as vedectvami o cyrilo-metodskej evanjelizačno-kazateľskej činnosti možno objaviť pozoruhodnú materiálnu zhodu. Z toho vyplýva, že to, čo platí o kázaní podľa súčasného Magistéria, platí v istom zmysle tiež o kázaní cyrilo-metodskom. A to, čo platí (na základe štúdia prameňov) o cyrilo-metodskom kázaní, možno objaviť ako prítomné a rozvinuté v dokumentoch Magistéria. Medzi Magistériom a cyrilo-metodskou tradíciou teda jestvuje istý hermeneutický kruh.

Ak je naším cieľom pomenovať hlavné parametre cyrilo-metodského kázania – aby ich bolo možné použiť ako kritérium analýzy zvolenej biskupskej homílie a stanoviť, do akej miery prispieva k rozvoju cyrilo-metodskej kazateľskej tradície –, nie je metodologicky nesprávne považovať za zásadné práve parametre, ktoré uvádza Magistérium, a to predovšetkým v exhortácii *Evangelii gaudium*. (Ako už bolo povedané, cyrilo-metodské kázanie je Magistériom kontemplované ako univerzálny vzor ohlasovania; prítomnosť kľúčových fragmentov tejto tradície je v dokumente dokázateľne prítomné – ukáže to nasledujúca komparácia textov.) Najskôr sa pristavíme pri zhode, ktorá sa týka formálnej zložky homílie – tej, čo má priamy súvis s jej teologickým ukotvením.

Liturgický kontext homílie

Prvým zásadným vyjadrením dokumentu *Evangelii gaudium* o homílii je jej umiestnenie do kontextu liturgie (pápež František 2013, č. 137). Je legitímne usudzovať, že to bolo práve silné povedomie o skutočnosti, že celá „liturgia je privilegovaným prostredím, v ktorom Boh k nám hovorí v prítomnosti nášho života, hovorí dnes k svojmu ľudu, ktorý ho počúva a odpovedá mu“ (Benedikt XVI. 2010, č. 52), ktoré sv. Cyrila a Metoda viedli k radikálnemu postojovi voči diabolskou závisťou inšpirovanej vzbure proti rastu Božieho učenia na Morave (v podobe „trojazyčníkov“ a „pilátnikov“ – Život Konštantína Cyrila XV.; Vragaš 2013, 66), ako aj radikálnemu postojovi vo veci liturgie v reči ľudu. Zápal obsiahnutý v ich otázke „To sa nehanbíte uznávať iba tri jazyky a prikazovať, aby všetky ostatné národy a kmene boli slepé a hluché?“ (Život Konštantína Cyrila XVI.; Vragaš 2013, 69) vyjadruje presvedčenie, že liturgia ako celok má byť aktom zvestovania smrti a zmŕtvychvstania Krista ako spásy (porov. Sacrosanctum concilium 1963, č. 6), a zároveň presvedčenie, že celok liturgie je autenticky postturické a misijné „hovorenie novými jazykmi“ (porov. Mk 16,15). V liturgii sa skutočnosť zjaveného tajomstva ponúka v tele Syna – znamená to, že Božie Slovo sa stáva vnímateľné prostredníctvom „znaku“ ľudských slov a gest¹⁰ (porov. Benedikt XVI. 2010, č. 56).

Stručne povedané, liturgické slávenie je v svojej znakovosti aktom spásneho ohlasovania, a preto si liturgia vyžaduje vonkajšie i vnútorné porozumenie, t. j. plnú vonkajšiu i vnútornú participáciu – *participatio actiosa* (porov. Ratzinger 1999, 353-354). Toto sú nespochybniteľne pravé teologické motívy zápasu svätých bratov o akceptáciu liturgických kníh v jazyku Slovanov.

¹⁰ V istom zmysle sa dá o liturgii uvažovať ako o vyššej forme komunikácie spásneho obsahu, v ktorej tajomstvo božského Logosu – ukrytého v obmedzených ľudských slovách – je nahliadnuteľné a uchopiteľné cez jazyk liturgického symbolu a gesta, t. zn. vo väčšej obrazovo-vzťahovej bohatosti a rôznosti v zmysle slov: „Kde už teológia nedokáže pomenovať a opísať, tam liturgia začína sláviť. Kde už teológia nenachádza presne vymedzujúce slová, tam liturgia objavuje otvorené gestá“ (Juhás 2012, 106).

Avšak naznačená skutočnosť, že medzi liturgicko-sviatostným gestom a slovom je jednota, hoci nie vždy dostatočne uvedená (porov. Benedikt XVI. 2010, č. 53), zahŕňa i ďalší aspekt – je ním nové a jedinečné hodnotenie ohlasovaného slova zaznievajúceho v kontexte liturgie. Tu dosahuje ohlasované slovo najvyššiu účinnosť, pretože „v liturgickom úkone Božie slovo sprevádza vnútorné pôsobenie Ducha Svätého, ktorý ho robí účinným v srdciach veriacich“ (Benedikt XVI. 2010, č. 52). Táto spásna účinnosť je daná „sakramentálnosťou slova“¹¹, čiže prítomnosťou Krista v ohlasovanom slove, analogickou prítomnosti Krista v spôsoboch chleba a vína: „Kristus, skutočne prítomný v spôsoboch chleba a vína, je analogicky prítomný aj v Slove prednášanom v liturgii“ (Benedikt XVI. 2010, č. 56).

Uvedené tvrdenia sa týkajú nielen prednášaného slova Písma, ale aj homílie, o ktorej platí, že „je najvyšším momentom dialógu medzi Bohom a jeho ľudom, ktorý predchádza sviatostnému prijímaniu [...], ktoré mení život“ (pápež František 2013, č. 137;138). Veľmi podobným teologickým presvedčením je preniknutý text *Proglasu* – aj podľa neho cez ohlasované slovo „prichádza Kristus zhromažďovať národy“ a nastoliť zrozumiteľný dialóg lásky, „lebo kto totiž prijme tieto písmená, tomu sám Kristus svoju múdrosť vyjaví“ (Konštantín Filozof 2004, 9; 39-40).

Metodologickým dôsledkom, ktorý vyplýva z toho, že homília je s ohľadom na svoj liturgický rámec osobitým žánrom, je skutočnosť, že „musí byť stručná“ (pápež František 2013, č. 138), resp. má byť „zaistená vhodná miera rozsahu“ (pápež František 2013, č. 156). Pripisovať stručnosť kazateľských výstupov vierozvestov len časovému faktoru, ktorý nepochybne vplýval na fragmentarizáciu ich písomného odkazu, by zrejme nebolo historicky opodstatnené. Ucelené slovné útvary podobajúce sa homílii, príhovoru či apológii (najmä v *Živote Konštantína Cyrila* a *Živote Metoda*) dosvedčujú sklon solúnskych kazateľov k verbálnej úspornosti v prospech argumentačnej jasnosti a účinnosti, ako aj ich úsilie o to, aby „slovo kazateľa nezaberalo príliš veľa miesta a Pán mohol zažiariť viac než jeho služobník“ (pápež František 2013, č. 138). Právom je možné o sv. Cyrilovi a Metodovi – o „chudobných tohto sveta a bohatých na vieru“ (porov. Jak 2,5) a „mužoch bohatých na čnosť, usilujúcich sa o dokonalosť“ (porov. Sir 44,5) (porov. Ján XXIII., *Magnifici eventus*; Judák – Liba 2012, 59) – predpokladať, že ich snaha o „správny spôsob hlásania“ bola znakom ich „hlbokého duchovného postoja“, v ktorom všetky svoje schopnosti i kreativitu venovali poslaniu takého ohlasovania, aby druhým „neponúkli veci pochybnej kvality“, čo by sa priečilo „láske k blížnemu“ (porov. pápež František 2013, č. 156).

Materinskosť homílie

Evanjelizačná dialogickosť homílie – plod neprestajnej činnosti Ducha Svätého v Božom ľude –, ktorá zaväzuje kazateľa byť reprezentantom matky Cirkvi, milujúcej svojich synov, definuje ďalšie metodologické požiadavky na homíliu: pozornosť na *signa temporum* (znamenia čias a aktuálne potreby ľudí danej doby) a *sensus fidelium* (vieru ľudu).

„Cirkev je matkou a [...] dobrá matka vie rozpoznať všetko, čo Boh vložil do svojho syna, načúva jeho starostiam a učí sa od neho. [...] Kresťanská kázeň v srdci ľudovej kultúry nachádza prameň živej vody – jednak pre to, čo treba povedať, ako aj pre objavenie správneho spôsobu, ako to povedať. Ako sa nám všetkým páči, keď sa rozpráva v našom materinskom jazyku, tak sa

¹¹ Presvedčenie svätých bratov o tom, čo súčasné Magistérium označuje termínom *sakramentálnosť*, čiže *sviatostnosť* slova, ktorá sa v plnosti uskutočňuje pneumatickým spôsobom počas slávenia liturgie, možno vnímať aj v systéme hlaholských grafém. Primárnym cieľom ich vytvorenia bol preklad Svätého písma a liturgických textov. Ako uvádzajú niektoré hypotézy, tieto grafémy obsahujú prvky kresťanskej symboliky, najmä symbolu kríža, čím zjavujú vlastný symbolicko-sakramentálny charakter. Znamená to, že už vo svojej grafickej podobe mali byť grafémy nosičmi duchovného zmyslu, resp. médiom ohlasovania (porov. Kralčák 2013, 332-335).

nám aj vo viere páči, keď sa nám kazateľ prihovára v duchu našej ‚materinskej kultúry‘ a v duchu materinského nárečia (porov. 2Mach 7,21.27), lebo naše srdce je vtedy lepšie pripravené počúvať. Tento jazyk je naladený tak, že sprostredkúva odvahu, povzbudenie, silu a entuziazmus“ (pápež František 2013, č. 139).

Je zrejmé, že materinské načúvanie (*auditus*) kultúre i jej jednotlivým predstaviteľom dáva homílii existenciálne zacielenie, aktuálnosť a v spojení s „lahodnosťou tónu hlasu, jemnosťou štýlu viet a radosťou gest“ prináša „ovocie v srdciach jej detí“ (pápež František 2013, č. 140) – je ním otvorenie uší hluchých, počutie slov Písma, zaplesanie nemého jazyka (porov. Iz 35,5;32,4), Božia radosť a diablove zahanbenie (porov. Život Konštantína Cyrila XVI.; Vragaš 2013, 66). Je všeobecne akceptovanou skutočnosťou, že evanjelizačný úspech moravskej misie sa kauzálnie spájal s pneumatickým načúvaním starostiam i viere zvereného ľudu, ktorého imanentnou súčasťou bola božská inšpirácia formy aj obsahu evanjelizačného kázania, t. j. objavenie správneho spôsobu, ako a čo povedať: „Nato Filozof odišiel a podľa starej obyčaje oddal sa modlitbe. [...] Čoskoro potom sa mu zjavil Boh, ktorý vypočúva modlitby svojich služobníkov a hneď zložil písmená a začal písať slová evanjelia“ (Život Konštantína Cyrila XIV.; Vragaš 2013, 64).

Materinskú lásku k zverenému ľudu u obidvoch bratov dokazuje tiež zápal, ktorým Konštantín obhajuje právo na vlastný cirkevný jazyk: „Filozof im odpovedal: ‚Či neprichádza dážď od Boha na všetkých rovnako? A či slnko nesvieti takisto na všetkých? [...] To sa vy nehanbíte uznávať iba tri jazyky a prikazovať, aby všetky ostatné národy a kmene boli slepé a hluché? [...] My však poznáme mnohé národy, ktoré majú písmo a oslavujú Boha každý vo svojom jazyku“ (Život Konštantína Cyrila XVI.; Vragaš 2013, 69). A rovnako posledné chvíle bratov sú výrazom ich „duchovného materstva“, ktoré je celkom zamerané na komunikáciu evanjelia v zmysle slov Leva XIII.: „Bez meškania vštepovali ľudu kresťanské učenie a obracali zrak na nebeské hodnoty. A to robili s takou presvedčivou silou a usilovnosťou, že sa Moravia rýchlo a s radosťou stali kresťanmi. K tomu nemalým dielom prispela znalosť slovanskej reči, ktorej sa Cyril predtým priučil, ako aj preklady Svätého písma, oboch zákonov, ktoré preložil do reči ľudu. Preto zásluha tohto muža o Slovanstvo je väčšia, lebo mu ľud tejto krajiny vďačí nielen za vieru, ale aj za civilizáciu. Cyril a Metod vynášli písmená, ktorými je reč Slovanov označená a vyjadrená, a preto sa právom pokladajú za tvorcov tohto jazyka“ (Lev XIII., Grande munus; Judák – Liba 2012, 36). Slová sv. Konštantína evokujúce doxologický záver starovekých homílií, ktorými sa završuje „kázanie“ jeho života, sú dojemným vyjadrením lásky matky k deťom: „Pane, Bože môj, [...] vypočuj moje modlitby a zachovaj verné ti stádo, nad ktorým si ustanovil mňa, nesúceho a nehodného služobníka. Zachráň ho pred bezbožnou pohanskou zlobou [...], všetkých spoj v jednote ducha a urob znamenitým ľuďom, rovnako zmýšľajúcim o pravej viere a o správnom vyznaní, a vry do ich srdce slovo tvojho prijatia za synov. [...] Tých, čo si mi dal, odovzdávam ti ako tvojich. Spravuj ich svojou mocnou pravnicou a skry ich pod ochranu svojich krídel (porov. Ž 61,5), aby všetci chválili a slávil tvoje meno Otca i Syna i Svätého Ducha. Amen“ (Život Konštantína Cyrila XVIII.; Vragaš 2013, 77-78). Chvíle skonu sv. Metoda tiež potvrdzujú jedinečnosť vzťahu k Moravanom a možno mu opäť dať prívlastok materinský (resp. otcovský – porov. Život Metoda XVII.; Vragaš 2013, 110-111).

Ak je homília nástrojoma hlasom matky, nemá ísť o „kázanie v čisto moralistickom alebo doktrínálnom duchu ani o také kázanie, ktoré sa premieňa skôr na lekciiu či exegezu, [ktorá] umenšuje komunikáciu medzi srdcami“. V homílii má byť pravda sprevádzaná krásou a dobrom – nemá ísť o abstraktne pravdy a studené sylogizmy, pretože „v homílii sa komunikuje aj prostredníctvom krásy obrazov, ktoré Pán používa na podporu konania dobra“ (pápež František 2013, č. 142). Pápež František teda odporúča „hovorenie s využitím obrazov“, ktoré „pomáhajú oceniť a prijať posolstvo“; cez obrazy „ľudia posolstvo počúvajú ako niečo, čo im je známe, blízke, možné,

spojené s ich vlastným životom“ (pápež František 2013, č. 157). Evanjelizačno-kerygmatické kázanie sv. Cyrila a Metoda malo práve takúto exemplárnu realizačnú formu.

Zakorenenosť cyrilo-metodskej kázne v existenciálnych a kultúrnych reáliách ľudu a súbežne v Svätom písme – čo jej okrem doktrínálneho obsahu dáva aj biblicko-sapienciálnu názornosť, ktorá zosilňuje expozitívno-apologetickú účinnosť kázne bez toho, aby vytvárala v poslucháčovi dojem moralizovania, lekcie exegézy či komunikovania abstraktných právd (porov. pápež František 2013, č. 142) – sa dá potvrdiť viacerými textami cyrilo-metodského dedičstva. Osobitne je názorná dišputa o tajomstve Božieho bytia sv. Konštantína s múdrymi a vzdelanými Agarénmi, učeními v geometrii, astronómii a ostatných vedách:¹² „Náš Boh je ako morská hlbina. [...] Preto sa mnohí púšťajú na tú hlbinu, aby ho hľadali. Silní duchom s jeho pomocou ju preplávajú a navracajú sa s bohatstvom múdrosti. No zo slabých a tých, čo sa pokúšajú prejsť v bútlavých koráboch, jedni sa potápajú a druhí len ťažko dýchajú, zmietajú sa v bezmocnej lenivosti“ (Život Konštantína Cyrila VI.; Vragaš 2013, 30-31).

Rozvíjajúc idey aktuálneho Magistéria o inkulturovanej materinskej kázni mariánskeho typu, možno bez akéhokoľvek interpretačného násillia konštatovať, že pamäť solúnskych kazateľov je „naplnená Božími zázrakmi“, obsiahnutými v Písme, ich srdcia sú mariánsky „otvorené pre nádej uskutočnenia radostnej skúsenosti lásky, ktorá [im] bola ohlásená“, a preto si jasne uvedomujú, že „každé slovo Svätého písma je predovšetkým darom, nie požiadavkou“ (pápež František 2013, č. 142). Zreteľne o tom svedčia slová *Proglasu*, viacnásobne označujúce Božie slovo za dar Boží: „A preto čujte, čujte toto, Slovieni: dar tento drahý vám Boh z lásky daroval, dar Boží darom spravodlivej čiastky je, dar dušiam vašim, čo sa nikdy neskazí, dušiam tých ľudí, ktorí vďačne prijímú ho“ (Konštantín Filozof 2004, 11-13). Vnímanie Božieho slova ako daru vyžaduje od kazateľa najprv dôslednú prípravu – „kázeň je natolko dôležitá, že je potrebné venovať jej dlhší čas štúdia, modlitby, zamyslenia a pastoračnej kreativity“ (pápež František 2013, č. 145); sv. Cyril a Metod naplnili túto požiadavku exemplárne. Erudovanosť i duchovnosť sv. Konštantína potvrdzujú napríklad slová logoteta z čias jeho pobytu v Carihrade: „Tvoja krása a múdrosť ma veľmi pobádajú, aby som ťa miloval. [...] Tento mladý filozof nemiluje tento život [...], vystrihnime mu tonzúru kňaza a dajme mu službu“ (Život Konštantína Cyrila IV.; Vragaš 2013, 24). Významnú výpovednú hodnotu rovnako majú slová o vnútornej príprave sv. Konštantína na misiu medzi Slovanmi: „Nato Filozof odišiel a podľa starej obyčaje oddal sa modlitbe aj s inými pomocníkmi [...] a hneď zložil písmeň a začal písať slová evanjelia“ (Život Konštantína Cyrila XIV.; Vragaš 2013, 64). Metodovu duchovno-intelektuálnu prípravu misijného ohlasovania zas vyjadrujú slová: „A len čo sa naskytl vhodný čas, zriekol sa kniežatstva a odišiel na Olymp, kde žijú svätí otcovia. Dal sa ostriať a obliekol sa v čierne rúcho. A v pokore sa podroboval, úplne zachovával celú mníšsku regulu a venoval sa knihám“ (Život Metoda III.; Vragaš 2013, 91).

O solúnskych bratoch možno s väčšou istotou než o komkoľvek inom tvrdiť, že v duchovnej príprave misijnej kázne „venovali pozornosť biblickému textu, ktorý sa musí stať základom ohlasovania“, že ho „študovali s maximálnou pozornosťou a posvätnou bázňou“ i láskou – to všetko v postoji učeníka vyjadreného slovami „hovor, Pane, tvoj sluha počúva“ (1Sam 3,9). Správne pochopili biblický text nielen v pôvodnom význame, ale aj v celkových biblických náukových súvislostiach, „počúvali [ho] s úprimnou otvorenosťou“ vo vedomí, že Pán ich chce „použiť ako živých, slobodných, kreatívnych ľudí, ktorí sa nechajú preniknúť jeho Slovom, skôr než ho odovzdajú

¹² Iné svedectvo potvrdzujúce biblickú názornosť evanjelizačného ohlasovania sv. Konštantína predstavuje dišputa s Kozármi na tému trinitárneho bytia a vtelenia, v ktorej sa zrkadlí Filozofovo interpretačné majstrovstvo, citlivo zohľadňujúce príklon partnera v diskusii (Kagana) k starozákonnej tradícii; jeho prejavom je argumentácia výlučne starozákonnými biblickými obrazmi v logike predobraz (Starý zákon) – naplnenie (Nový zákon) (porov. Život Konštantína Cyrila IX.; Vragaš 2013, 40-43).

ďalej“. Jeho posolstvom boli vierozvestovia preniknutí na úrovni rozumu i celého bytia, čo bolo darom Ducha Svätého, ktorý inšpiroval Slovo. Tento „aj dnes účinkuje v každom hlásateľovi evanjelia, ak dovoľí, aby ho viedol a vnukal mu slová, ktoré by mu nenapadli“ (porov. pápež František 2013, č. 145-151).

Materinsko-mariánska forma rozpamätávania sa vo svetle Písma na Božie zázraky a zároveň v nádeji na ich nové uskutočnenie vytvára v kazateľovi predpoklad pre vytvorenie „syntézy evanjeliového posolstva“ (porov. pápež František 2013, č. 142-143). Syntéza – základ inkulturovanej kázne – je protívahou komunikovania nesúvislých myšlienok či hodnôt; vytrháva srdce poslucháča z nudy a udržiava ho zapálené a horlivé. Biblicky inšpirovaná syntéza predostiera poslucháčovi celistvosť kresťanského putovania od krstu až po návrat do otcovského milosrdného objatia v sláve (porov. pápež František 2013, č. 143-144). Podobne cyrilo-metodská kazateľsko-evanjelizačná tradícia dosvedčuje prítomnosť biblicky inšpirovanej syntézy, ktorá odráža celistvosť Zjavenia (porov. pápež František 2013, č. 144), na spôsob východných otcov predstavuje ucelenú soteriologickú doktrínu, vytvárajúcu premostenie medzi protológiou a eschatológiou (porov. Hlad 2013, 536-537). Pri nej sa počúvajúcí ľud môže neustále cítiť „akoby uprostred dvoch objatí“ – krstného objatia a konečného objatia milosrdným Otcem v sláve (porov. pápež František 2013, č. 144). Biblicky ukotvená a teologicky rozvinutá syntéza ako os ohlasovania dáva aj cyrilo-metodskému kázaniu vnútornú logiku a zameranosť na jednotnú tému, „jasný poriadok“, „prepojenie medzi jednotlivými vetami“, jazykovú jednoduchosť a zrozumiteľnosť – vďaka nim ľud dokázal „ľahko sledovať kazateľa a pochopiť logiku toho, čo hovorí“ (porov. pápež František 2013, č. 158) a mohol dospieť k presvedčeniu, „že to je pravá viera“ (Život Konštantína Cyrila XI.; Vragaš 2013, 58).

Ak platia slová, že „niektorí si myslia, že sú dobrými kazateľmi, pretože vedia, čo majú povedať, avšak zanedbávajú ,ako‘, teda konkrétny spôsob podania kázne“ (pápež František 2013, č. 156), potom v prípade evanjelizačného kázania solúnskych bratov možno nepochybne v plnej miere tvrdiť, že vedeli, ,ako‘ hovoriť aj ,čo‘ hovoriť. A práve na obsahovú zložku cyrilo-metodskej kázne sa pozrieme v nasledujúcom výklade.

b) Obsahová zložka cyrilo-metodského kázania na pozadí súčasného Magistéria

Fragmentárnosť cyrilo-metodského písomného odkazu nespôsobuje ťažkosti len úsiliu o sumarizáciu formálnych prvkov ich misijného kázania, ale aj úsiliu o komplexné podchytenie ohlasovaných doktrinálnych obsahov. Neznamená to však úplnú bezmocnosť. Jestvujúce písomné pramene umožňujú lokalizáciu cyrilo-metodského učenia do kerygmaticko-mystagogického kontextu, čo – pri videní ich doktríny ako fragmentu zrkadliaceho celok – znamená dosahovať vysokú mieru poznania teologických tém, ktoré boli pre slovanských vierozvestov ťažiskové. Cieľom kerygmatického kázania je šírenie viery vo vernosti Pánovmu príkazu: „Naučte ich zachovávať všetko, čo som vám prikázal“ (Mt 28,20); predovšetkým treba ľudí naučiť nové prikázanie: „Aby ste sa milovali navzájom, ako som ja miloval vás“ (Jn 15,12) (porov. pápež František 2013, č. 161). Druhému aspektu Pánovho misijného príkazu: „Krstíte ich v mene Otca i Syna, i Ducha Svätého“ (Mt28,19) zodpovedá kázanie mystagogické, ktorého cieľ je rovnako mimo striktné doktrinálnej formácie (porov. pápež František 2013, č. 161): „Ide o to, aby sa človek dal premeniť v Kristovi a postupne začal žiť ,podľa Ducha‘ (Rim 8,5)“ (pápež František 2013, č. 162). Kerygmatické i mystagogické kázania majú svoje privilegované témy. Keďže „kerygma je trojičná“ (pápež František 2013, č. 164), tak aj kerygmatická kázeň musí ohlasovať „Oheň Ducha Svätého [ktorý] sa daruje v podobe jazykov a vďaka nemu veríme v Krista, ktorý nám svojou smrťou i zmŕtvychvstaním odhaľuje a sprostredkúva nekonečné Otcovo milosrdenstvo“ (pápež František 2013, č. 164). Do trinitárneho kontextu načrtnutého kerygmatickým kázaním je následne zasadené centrálné

posolstvo o spásu v Kristovi: „Ježiš Kristus ťa miluje, obetoval svoj život, aby ťa zachránil, a teraz žije po tvojom boku každý deň, aby ťa osvietil, posilnil a oslobodil“ (pápež František 2013, č. 164). Trinitárno-kristologický obsah kerygmy podmieňuje tiež ďalšie kazateľské obsahy, medzi ktorými vyniká evanjeliová a harmonicky celistvá téma „zachraňujúcej Božej lásky, ktorá predchádza morálne i náboženské povinnosti“ (pápež František 2013, č. 165); jej slobodné prijatie prináša opravdivú radosť, povzbudenie a naplnenie túžby ľudského srdca po nekonečne (porov. pápež František 2013, č. 165). Mystagogická forma kázania – nasleduje po stretnutí sa poslucháča so Slovom – má za cieľ viesť veriaceho do konkrétneho ekleziálneho prostredia, ktoré mu umožní intenzívnejší proces duchovného rastu. Táto forma kázania je postavená na liturgických znakoch kresťanskej iniciácie (porov. pápež František 2013, č. 166), pričom jej je blízka „cesta krásy“ (*via pulchritudinis*), podporujúca „zapojenie umenia do evanjelizačnej činnosti v nadväznosti na bohatstvo minulosti, ale aj v šírke jeho rozličných aktuálnych vyjadrení, aby sa viera odovzdávala novým ‚jazykom podobenstiev‘“ (pápež František 2013, č. 167). Dôležitou obsahovou náplňou mystagogickej kázne je morálne posolstvo, „ktoré pozýva rásť vo vernosti životnému štýlu podľa evanjelia“ a zdôrazňuje „ideál života zrelosti, sebarealizácie a plodnosti, vo svetle ktorého možno pochopiť odsúdenie každého zla, ktoré by tento ideál mohlo zatienovať“ (pápež František 2013, č. 168).

Misijné kázanie sv. Cyrila a Metoda možno s ohľadom na ich cirkevný status učiteľov od Boha poslaných v „našom jazyku vysvetliť pravú kresťanskú vieru“ (Život Konštantína Cyrila XIV.; Vragaš 2013, 63; porov. Život Metoda VIII.; Vragaš, 98) jasne zaradiť do kategórie kerygmaticko-mystagogického ohlasovania (kázania). Na prvom mieste ich vysvetľovania pravej viery stojí tajomstvo Najsvätejšej Trojice a spásy v Kristovi. Vierozvestovia celé spásne dielo vnímajú ako dielo Najsvätejšej Trojice: Boh Stvoriteľ cez učiteľa Krista, resp. Slovo, a Ducha, prítomného v ľudských učiteľoch, privádza človeka k poznaniu Božieho života, ktorý je ako morská hlbina, k životu, pokoju, podobnosti, obnoveniu, múdrosti (Život Konštantína Cyrila I.-IV.; Vragaš 2013, 17-25).¹³ Spása uskutočnená Kristom, ktorý „dvíha ťažké zdola nahor; vierou a Božou milosťou učí človeka“ (Život Konštantína Cyrila VI.; Vragaš 2013, 31), a následne sprostredkovaná ľudskými učiteľmi je v náuke solúnskych kerymatikov prejavom Božieho milosrdenstva: „A keby sa [človek] aj veľmi oddával zlu, [Boh] nedopúšťa, aby ľudský rod upadol [...] a zahynul. Preto po všetky roky a časy neprestáva nám preukazovať mnoho milostí, ako na počiatku, tak aj teraz, najprv cez patriarchov a otcov a po nich cez apoštolov a mučeníkov, spravodlivých mužov a učiteľov, vyvoliac si ich z tohto nepokojného života. [...] To urobil i nášmu rodu, vzbudiac nám tohto učiteľa, ktorý osvietil náš národ, ktorého myseľ bola omráčená slabosťou a ešte viac diablovou lešťou, takže nechcel chodiť vo svetle Božích prikázaní“ (Život Konštantína Cyrila I.; Vragaš 2013, 17). Na túto trinitárno-soteriologickú

¹³ S veľkou mierou istoty možno tvrdiť, že cyrilo-metodská soteriológia je postavená na koncepte gréckej výchovy (*paideia*), ktorou Boh vychováva človeka (najskôr cez patriarchov a prorokov, potom cez Krista a Ducha Svätého v čase Cirkvi), aby vyviedol na svetlo obraz a podobu, na ktorú bol človek stvorený a ktorá bola zatienená hriechom. Táto výchova, ktorá sa vinie celými ľudskými makrodejinami i mikrodejinami, kulminuje v Kristovi – ako prototyp vstupuje do každého obdobia ľudského života, a tým obnovuje Boží obraz v človekovi. Človeku tak dáva príklad nasledovania a ten, fascinovaný vnútornou príťažlivosťou prototypu, ho napodobňuje, a tým sa zbožstvuje. Boží obraz a podoba, nemoc, záhuba, výchova, učiteľ, múdrosť, obnovenie, dejiny, vtelenie, prototyp, kríž, poznanie, osvietenie, milosť, to sú prvky, ktoré umožňujú soteriológiu veľkomoravskej misie lokalizovať v súradniciach východného patristického myslenia Irenejovho typu (porov. Hlad 2013, 536-537).

kerygmatickú os veľkomoravskí mystagógovia pripojili aj rigoróznejšie vyznievajúcu morálnu náuku, ako ju reprezentujú *Napomenutie k vláďarom*¹⁴ a *Napomenutie k pokáňniu*¹⁵.

Sumarizujúco sa dá povedať, že v celku diela sv. Cyrila a Metodasa objavujú pestré variácie celistvej kerygmatickej zvesti o zachraňujúcej láske Otca, ktorá cez Slovo apeluje na slobodu človeka, aby sa nechal mystagogicky odprevadiť do lona Cirkvi. Jej krása sa zjavuje predovšetkým v liturgii – pričom slovanský jazyk je „novým jazykom“ (pápež František 2013, č. 168) – a pozýva k životnému štýlu podľa evanjelia, odsudzujúc každé zlo a voliac si vznešené ideály dobra a krásy (Binetti et al. 2021, 28).

Cyrilo-metodská kazateľská tradícia v obsahovom aj formálnom aspekte predstavuje i v súčasnosti „dôraznú výzvu“ nasledovať „žiarivé príklady“ v ohlasovaní Božieho slova, „príhodne i nepríhodne [...] so všetkou zhovievavosťou a učenosťou“ (2Tim 4,2), „verejne i súkromne, v dôverných rozhovoroch od srdca k srdcu“ (Pavol VI., *Antiqua enobilitatis*; Judák – Liba 2012, 74). Táto tradícia – v duchu slov pápeža Pavla VI. – predstavuje odvážne, každodenné a vynaliezavé ohlasovanie evanjelia zmŕtvychvstania, zvesti radosti a pokoja, prostredníctvom sily slova a príkladu, milosti duchovných darov a s pevným presvedčením, že „naša viera je to víťazstvo, ktorým sme zvíťazili, víťazíme i zvíťazíme nad svetom“ (Pavol VI., *Antiquae nobilitatis*; Judák – Liba 2012, 74). Príkladom takéhoto kázania môže byť aj homília z cyrilo-metodskej púte konanej dňa 5. júla 2020 v Nitre od Mons. Viliama Judáka. Jej analýze sa bude venovať ďalšia časť štúdie.

II. Analýza formálnej a obsahovej stránky homílie Mons. Viliama Judáka z dňa 5. júla 2020 v Nitre

Homília je jednou z modalít kázania¹⁶, ktorou biskup ako „autentický učiteľ“ zaodiaty Kristovou autoritou vykonáva svoj úrad a plní záväzok evanjelizovať častým osobným kázaním toho, čo veriaci „majú veriť na Božiu slávu a večnú spásu“, teda „tajomstva spásy v Kristovi – jedinom Spasiteľovi a centre života veriacich a celých ľudských dejín“ (Kongregácia pre biskupov 2004, č. 120). V homílii, ktorá vyniká medzi ostatnými formami kázania vďaka svojej väzbe na liturgiu („prameň a vrchol života Cirkvi“) a preto, lebo v sebe zahrnuje aj iné formy kázania, sa má biskup usilovať „vyložiť katolícku pravdu v jej celistvosti (integrálne), zrozumiteľným, familiárnym a ľuďom primeraným jazykom, opierajúc sa o texty liturgie dňa“ (Kongregácia pre biskupov 2004, č. 122). O homílii biskupa má zároveň platiť, že ako „najvyššia forma ohlasovania Božieho slova“ má byť prednášaná „s autoritou, pretože nepochádza od ľudí, ale od samého Boha a so silou, bez toho, aby podľahol z oportunistických dôvodov ľudským konvenciám“ (Kongregácia pre biskupov 2004, č. 121). Jej obsahom majú byť i „morálne princípy sociálneho poriadku, ohlasujúc tak autentické oslobodenie človeka, ktoré na svet prinieslo vtelenie Slova“ (Kongregácia pre biskupov 2004, č. 120). V prípade, že to vyžadujú práva ľudskej osoby alebo spása duší, treba osobitým spôsobom zdôrazňovať hodnotu života, slobody, jednoty a pevnosti rodiny, prokreácie, výchovy detí, spoločného dobra, práce, techniky, materiálnych dobier a ich správneho užívania či bratského

¹⁴ Sv. Metod v homílii „žiada kniežatá a veľmožov, aby zachovávali cirkevné predpisy o uzatváraní manželstva medzi kresťanmi. Zdôrazňuje najmä manželskú vernosť“ (Habovštiaková – Krošláková 1993, 100).

¹⁵ Ide o kázňovú úvahu, ktorá napomína k pokornému vyznaniu hriechov, popisujúc hriechy modloslužby, klebetenia, krádeže, vraždy, uspokojovanie telesných potrieb, prísahy, nenávisti ako dôsledky Adamovho hriechu, podmieneného diablom. Rovnako opisuje aj dôsledky hriechu, ako sú starosti, smútok, bolesť tela, smrteľnosť, strata Božej slávy (porov. Habovštiaková – Krošláková 1993, 104).

¹⁶ Direktórium pre pastoračnú službu biskupa okrem homílie spomína pastierske listy a iné formy kázania, ku ktorým patria novinové články, televízne prenosy, stretnutia a konferencie (Kongregácia pre biskupov 2004, č. 122).

spolužitia všetkých národov (porov. Kongregácia pre biskupov 2004, č. 120). Indikácie Direktória pre pastoračnú službu biskupov (2004) s ohľadom na homílie – majú na pamäti inštrukcie najnovšieho Magistéria ohľadom formy a obsahu homílie – podčiarkujú familiárnu zrozumiteľnosť (forma) a zameranie sa na obhajobu morálnych princípov sociálneho poriadku, ktoré stoja na Svätom písme a sú zakorenené v náuke Cirkvi (obsah) (porov. Kongregácia pre biskupov 2004, č. 120).

Cyrilo-metodská forma kázne

Po formálnej stránke možno homíliu Mons. Viliama Judáka z dňa 5. júla 2020 hodnotiť ako homíliu reagujúcu na aktuálnu spoločensko-kultúrnu a politickú klímu, definovanú nielen stratou „lásky k jazyku, ku kultúre, k minulosti“, ale najmä absenciou chápania života, jeho kvality, prirodzeného i nadprirodzeného cieľa. Jej ambíciou je prostredníctvom istej formy anamnetického rozprávania (národného a duchovného „storytellingu“) podnietiť zmenu zmýšľania (*metanoia*) poslucháčov, ktorá sa (ideálne) prejaví v obnovenom záujme veriacich o časné a večné hodnoty, ako aj v ich aplikovaní v súkromnom a verejnom živote (osobitým spôsobom v priestore politiky), resp. v ich prijímaní a aktívnom odovzdávaní (tradovaní) pre spoločné dobro celého národa/vlasti.

Homília inšpirovaná liturgickými textami a Božím slovom slávnosti svätých vierozvestov má morálno-parenetický ráz, apeluje na veriaci ľud aj svetské autority; charakterizuje ju naratívny jazyk, usilujúci sa o zrozumiteľnosť a názornosť, čoho prejavom sú parafrázy a citácie viacerých autorít Cirkvi (sv. Augustín, Benedikt XVI., pápež František, Anton Hlinka) či autorít spoločenského života z minulosti alebo súčasnosti (Platón, Aristoteles, Cicero, A. Lauček, J. Baránek). Homília je zreteľne plodom dvojitého načúvania a kontemplácie – „kontemplácie Slova a tiež kontemplácie ľudu“ (pápež František 2013, č. 154). Ide o homíliu predstavujúcu autentický výkon misijnej a evanjelizačnej aktivity biskupa, ktorou sa obracia nielen na veriacich v Krista, ale i na neveriacich a súčasne na všetkých, ktorí intelektuálne alebo prakticky opustili kresťanskú vieru (porov. Kongregácia pre biskupov 2004, č. 119). Po formálnej stránke ju teda možno označiť za homíliu rozvíjajúcu „cyrilo-metodskú ideu“ kázania (Benedikt XVI., Prejav na generálnej audienii 17. júna 2009; Judák – Liba 2012, 174).

Cyrilo-metodský obsah kázne

Po obsahovej stránke platí, že cyrilo-metodské náukové dedičstvo v homílii vychádza z dvoch prameňov: biografie svätých bratov a ich písomného diela. Ak platí, že „teológia je podstatne zhrnutá v životopise“¹⁷, tak potom „oblúk života solúnskych bratov od zasvätenia sa Božej múdrosti cez misijnú činnosť až po istú formu duchovného mučeníctva predstavuje bohatý materiál“ (Hlad 2013, 533) a prameň cyrilo-metodskej náuky, z ktorého homília čerpá inšpiráciu historického a hlavne teologicko-doktrínálneho rázu (Čergeťová-Tomanová et al 2021, 544). V tejto súvislosti nie je bezvýznamnou skutočnosť, že v prípade Cyrila a Metoda „ide o svätých, čo znamená, že ich biografia odráža ‚biografiu‘ Boha v tomto svete, a preto nám hľadajúcim otvárajú ‚morskú hlbí-

¹⁷ Na biografii svätých bratov ako špecifické „teologické miesto“ a „životnú syntézu kresťanského poslania“ poukazuje aj Patrik Maturkanič: „Pred nami stoja osobnosti svätých bratov, ktorí autentickosťou dokázali už za svojho života (ale aj po ňom) nadchnúť nekonečné davy niekoľkých národov. [...] Príchod a pôsobenie Cyrila a Metoda boli pokojné a predovšetkým založené na pravde učiaceho slova, podloženého žitou láskou Ježiša Krista. [...] Títo solúnski veľikáni, ktorí položili pevné základy našej kultúry, jasne poukazujú na prototyp najvyššej osoby – osoby Božieho Syna, ktorá sa na základe nemenného trojičného princípu lásky stala človekom“ (Maturkanič 2013, 622-623).

nu' kresťanskej múdrosti" (Hlad 2013, 534) – toto tvorí obsahovú náplň evanjelizačného kázania na spôsob istého *teologického miesta*.

Za kairologicky významnú považuje biskup Judák tú historicko-biografickú skutočnosť, ktorou je vplyv sv. Cyrila a Metoda na proces formovania „veľkého národa, ktorý by oslavoval Boha svojím jazykom“ (porov. Život Konštantína Cyrila XIV.; Vragaš 2012, 64). Ako uvádza, „apoštoli Slovanov“, „otcovia vlasti“ či „zakladatelia slovanskej i slovenskej kultúry a štátnosti“ priniesli to podstatné zo symbolických vrchov – z Akropoly záväzok hľadať zmysel života a z rímskeho Kapitulu *léges* čiže zákony a právny poriadok. No predovšetkým „sa stali pre nás evanjeliu svätému Predslovom“ (Konštantín Filozof 2004, 9) a „Slovanov mystagogicky zasvätili do spásnej sily udalosti na Kalvárii, sprítomňovanej v kráse posvätnéj liturgie (v rodnom jazyku), čím boli položené základy [...] novej formy verejného života, ktorý stál na „civilizácii lásky“. A keďže sv. Cyril a Metod významne prispeli k „vyformovaniu veľkého a vyspelého národa, súčasť civilizovaného sveta“, ktorého znakom je základná rovnosť všetkých a ľudské práva majúce pôvod v Božom zjavení a Písme (čo „um aj srdce posilní“), „odkiaľ sa dozvedáme, že všetci sme Božie deti stvorené, milované a na večný život predurčené Bohom-Stvoriteľom, [...] pôvodcom a garantom našej dôstojnosti, a teda aj legitímneho nároku na život, slobodu a hľadanie šťastia“, je podľa Judáka cyrilometodským dedičstvom aj záväzok „uprostred dejinného napätia medzi pozemským a nebeským mestom nerezignovať na dianie okolo seba, ale sa vzdelávať a budovať nový svet, [...] byť ako kresťan smerujúci do večnosti platným a užitočným občanom aj tohto sveta“.

Centrálnosť cyrilometodskej idey patristického pôvodu o povolani kresťanov k zodpovednosti za stvorený svet a spoločnosť, implicitne obsiahnutej v ich vonkajšej misijnno-formačnej aktivite, potvrdzuje i priamy odkaz na písomné dielo sv. Metoda *Napomenutie vladárom*: „Preto je každé knieža povinné bez okolkov všetkých, ktorí sú podriadení jeho moci, vyučovať Božiemu zákonu [...] a všetkým každý deň prikazovať, aby nikomu zo slabších nekrivdili ani aby sa nepridíľali nijakých pohanských obyčají“ (Habovštiaková – Krošláková 1993, 102).

Homília z nitrianskej cyrilometodskej púte teda z komplexu cyrilometodskej tradície (biografickej aj písomnej) vyberá, akcentuje a rozvíja ideu aktívneho vnášania kresťanských hodnôt do verejného života s cieľom prispieť k posilneniu kresťanskej a národnej identity Slovákov. Je prínosom pre teológiu národa, ktorá tvorí súčasť sociálnej náuky Cirkvi a o jej prehĺbenie sa zaslúžil aj sv. Ján Pavol II. (porov. Šuráb 2018, 94–95). Táto idea je následne obohatená o výzvu k zodpovednému odovzdávaniu zdedených fundamentov nastupujúcim pokoleniam, keďže „nenahraditeľnou súčasťou tradovania týchto hodnôt sme aj my a naša generácia“. Majú byť „rozumom osvieteným vierou v podmienkach dneška nanovo uchopené, interpretované a zživotnené“ – cez akt tradovania zdedených kresťanských morálnych fundamentov totiž „prichádza Kristus zhromažďovať národy, svietiť svetlom svetu celému“ (Konštantín Filozof 2004, 9). Ide tu o ďalší explicitný odkaz na písomnú cyrilometodskú náukovú tradíciu v kontexte jej aktualizáčného rozvinutia, resp. interpretácie racionálnou reflexiou¹⁸. Analyzovaná homília aj takto zreteľne dosvedčuje, že dielo sv. Cyrila a Metoda „je stále živé, ba dnes ešte významnejšie a podnetnejšie“ (Judák 2012, 25).

REFERENCES

Benedikt XVI. 2009. Prejav na generálnej audiencii 17. júna 2009. Dostupné na: http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20090617.html.

¹⁸ V súvislosti s homiletickým rozvinutím cyrilometodskej tradície treba mať na zreteli, že „tradícia musí byť živá, aby Cirkev mohla rásť. A prejavom živej tradície je aj jej racionálna reflexia“ (Kondrla 2013, 607). Pre širšie uchopenie homílie v naznačených teologicko-teoretických súvislostiach je vhodné prihliadnúť aj na diela slovenských homiletikov (porov. Šuráb 2004; Vrabec – Fabian 2001).

- Benedikt XVI.* 2010. Verbum Domini. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/postsynodalna-exhortacia-verbum-domini>.
- Binetti, Maria J.* - Králik, Roman - Tkáčová, Hedviga - Roubalova, Marie. 2021. Same and Other: from Plato to Kierkegaard. A reading of a metaphysical thesis in an existential key. In *Journal of Education Culture and Society* 12/1, 15-31.
- Botek, Andrej.* 2020. Cyrilometodská tradícia v ranom stredoveku a problematika architektúry. In Letz, Róbert – Judák, Viliam (eds.). *Cyrilometodská tradícia ako spájajúci fenomén*. Nitra, 197-214.
- Congregazione per i vescovi.* 2004. Apostolorum successores – Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_it.html.
- Congregazione per il clero.* 2020. La conversione pastorale della comunità parrocchiale al servizio della missione evangelizzatrice della Chiesa. <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/07/20/0391/00886.html>.
- Congregazione per l'educazione cattolica.* 1989. Istruzione sullo studio dei padri della chiesa nella formazione sacerdotale. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19891110_padri_it.html.
- Čergetová – Tomanová, Ivana – Maturkanič, Patrik – Hlad, Lubomír – Biryuková, Y. – Martin, Jose, Garcia. 2021. Spirituality and Irrational beliefs of movement activities in Slovaks and Czechs. In *Journal of Education Culture and Society* 12/2, 539-549.
- Dei Verbum.* 1965. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/dei-verbum>.
- Habovštiaková, Katarína – Krošláková, Ema.* 1993. Z tvorby solúnskych bratov a ich žiakov. Trnava.
- Hlad, Lubomír.* 2013. Prvky trojičnej teológie v diele „Život Konštantína-Cyrila“. In Lukáčová, Martina et al. *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra, 533-541.
- Ján Pavol II.* 1985. Discorso ai partecipanti al VI Simposio del Consiglio delle Conferenze Episcopali d'Europa 11. ottobre 1985. In Pontificio consiglio per la promozione della nuova evangelizzazione, *Enchiridion della nuova evangelizzazione*. Città del Vaticano, 2012, 173-183.
- Ján Pavol II.* 1980. Egregiae virtutis. http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/1980/documents/hf_jp-ii_apl_31121980_egregiae-virtutis.html.
- Ján Pavol II.* 1985. Slavorum apostoli. http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/sk/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_02061985_slavorum-apostoli.html.
- Judák, Viliam.* 2020. Homília nitrianskeho diecézneho biskupa na slávnosť sv. Cyrila a Metoda v Nitre 5. júla 2020. <http://www.biskupstvo-nitra.sk/homilia-nitrianskeho-diecezneho-biskupa-na-slavnost-sv-cyrila-a-metoda-v-nitre-5-jula-2020/>.
- Judák, Viliam.* 2012. *Živé dedičstvo*. Bratislava.
- Judák, Viliam – Liba, Peter.* 2012. *Od Petrovho stolca k Veľkej Morave*. Trnava.
- Juhás, Vladimír.* 2012. Jazyk ako mocnosť i bezmocnosť vyjadrenia božského. In *Liturgia* 12/2, 100-106.
- Kocev, Pavle – Kondrla, Peter – Králik, Roman – Roubalová, Marie.* 2017. Sv. Kliment Ochridský a jeho pôsobenie v Macedónsku [St. Clement of Ohrid and his activities in Macedonia]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 10/2, 88-97.
- Kondrla, Peter.* 2013. Tradícia a jej miesto v náboženskom diskurze. In Lukáčová, Martina et al. *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra, 598-607.
- Konštantín Filozof.* 2004. In Fischerová, Anna et al. *Proglas*. Prešov, 9-45.
- Kralčák, Lubomír.* 2013. Pôvod hlaholiky alebo Ako čítať Konštantínov kód. In Lukáčová, Martina et al. *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra, 307-364.
- Linet, Pavol.* 2005. *Tradícia a zjavenie*. Nitra.

- Maturkanič, Patrik. 2013. Velikost života víry svatých slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje a jejich vliv na evropského člověka žijícího na počátku 21. století. In Lukáčová, Martina et al. Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda. Nitra, 621-626.*
- Maturkanič, Patrik – Čergeťová - Tomanová, Ivana – Kondrla, Peter – Kurilenko, Viktoria – Martin, José, Garcia. 2021. Homo culturalis versus Cultura animi. In Journal of Education Culture and Society 12/2, 51-58.*
- Pápež František. 2013. Evangelii gaudium. <https://www.kbs.sk/pdf/FR01/FR01EG2013.pdf>*
- Pápež František. 2017. Homília na liturgickú spomienku sv. Cyrila a Metoda v Dome sv. Marty 14. februára 2017. <https://it.zenit.org/articles/santa-marta-cirillo-e-metodio-araldi-del-vangelo-hanno-fortificato-leuropa/>.*
- Ratzinger, Joseph. 1999. Ke struktuře slavení liturgie. In Communio 4, 353-354.*
- Rímsky misál. 2001. Vatikán.*
- Sacrosanctum Concilium. 1963. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/sacrosanctum-concilium>.*
- Sväté písmo. 1996. Sväté písmo. Trnava.*
- Tkáčová, Hedviga – Pavlíková, Martina – Tvrdoň, Miroslav – Prokopyev, Alexey I. 2021. Existence and Prevention of Social Exclusion of Religious University Students due to Stereotyping. In Bogoslovni Vestnik 81/ 1,199-223.*
- Vragaš, Štefan (ed.). 2013. Život Konštantína Cyrila, Život Metoda. Bratislava.*

doc. ThDr. Lubomír Hlad, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Department of Religious Studies
Tr. A. Hlinku 1
949 01 Nitra
Slovakia
lhlad@ukf.sk
ORCID ID: 0000-0003-1690-0057